

Miejsce centralnego Archiwum Diecezjalnego w strukturze Kościoła lokalnego

HENRYK MISZTAŁ

I. OGÓLNE UREGULOWANIA KANONICZNE W ODNIESIENIU DO ARCHIWÓW KOŚCIELNYCH

I. OBOWIĄZEK TROSKI BISKUPA DIECEZJALNEGO O ARCHIWA

Prawną podstawą funkcjonowania archiwów kościelnych są normy Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. (kan. 486-491) i szczegółowe przepisy zawarte w prawie partykularnym. Cała troska o archiwa kościelne należy do biskupa diecezjalnego. Kan. 491 – § 1. *powiada: Biskup diecezjalny powinien zatroszczyć się o to, ażeby pilnie były przechowywane akta i dokumenty również archiwów kościołów katedralnych, kolegiackich, parafialnych oraz innych znajdujących się na jego terytorium, jak również o to, by sporządzane były w dwóch egzemplarzach inwentarze czyli katalogi. Jeden z nich ma być przechowywany w miejscowym archiwum, drugi zaś w archiwum diecezjalnym.*

Przepis ten przede wszystkim jednoznacznie stwierdza, iż troska o diecezjalny zasób archiwalny należy do biskupa diecezjalnego. Troskę tę sprawuje on przy pomocy dyrektora archiwum i zespołu osób zatrudnionych w tej instytucji.

Zauważyć też należy, iż prawo kanoniczne jako zasadę traktuje polecenie pilnego strzeżenia wszelkiej dokumentacji dotyczących diecezji i parafii¹. Ten przepis, chociaż bezpośrednio wymienia dokumentację dotyczącą diecezji i parafii, odnosi się do wszystkich dokumentów kościelnych. Chodzi o ochronę dokumentacji przed zniszczeniem lub kradzieżą. Dokumenty są odbiciem stanu prawnego, odzwierciedlają zdarzenia prawne, zawierają informacje dotyczące posiadania, własności oraz stanowią dokumentację źródłową dla badaczy historii².

¹ Z największą troską należy strzec wszystkich dokumentów dotyczących diecezji lub parafii (kan. 486 – § 1).

² T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, T. II *Lud Boży – jego*

Kodeks Prawa Kanonicznego rozróżnił trzy rodzaje archiwów, które winny funkcjonować w diecezjach.

1. Przede wszystkim w kurii diecezjalnej funkcjonuje archiwum kurialne (*archivum seu tabularium dioecesanum*) dla przechowywania akt bieżącej działalności w zakresie duchowym jak i doczesnym. Odnośny przepis KPK brzmi: *W każdej kurii, w miejscu bezpiecznym, należy urządzić archiwum diecezjalne czyli depozyt dokumentów, w którym winny być przechowywane dokumenty i pisma dotyczące spraw diecezjalnych – zarówno duchowych, jak i doczesnych – odpowiednio uporządkowane i pilnie strzeżone pod zamknięciem*³. Bezpośrednią troskę o sporządzanie, wysyłanie i strzeżenie akt w archiwum kurialnym sprawuje kanclerz tejże kurii, chyba że prawo partykularne co innego postanawia⁴ Natomiast zadaniem notariuszy jest:

1. spisywać akta i sporządzać dokumenty dotyczące dekretów, rozporządzeń, zobowiązań albo innych aktów wymagających ich udziału;

2. wiernie redagować na piśmie to, co się dzieje, i składać pod tym swój podpis, zaznaczając miejscowość, dzień, miesiąc i rok;

3. osobom, które prawnie o to proszą, udostępniać z regestrów akty lub dokumenty – z zachowaniem tego, co należy przestrzegać – oraz poświadczać ich autentyczne odpisy⁵.

Prawo kanoniczne podaje też szczegółowe normy w odniesieniu do prowadzenia archiwum⁶. Dotyczą one obowiązku sporządzenia inwentarza czyli katalogu wraz z krótkim opisem poszczególnych dokumentów. Następnie mamy też normy dotyczące zabezpieczenia zbiorów, praw korzystania z nich⁷ i zakazu wynoszenia dokumentów⁸. Normy te analogicznie mogą się odnosić do wszystkich rodzajów archiwów funkcjonujących w diecezji

2. Kuria diecezjalna winna posiadać także archiwum tajne (*archivum secretum*) dla strzeżenia dokumentów tajnych, które winny być strzeżone z największą pilnością. W przypadku braku specjalnego pokoju można je urządzić w specjalnej szafie (*armarium seu scrinium*) dobrze zamkniętej i umocowanej w archiwum

³ Kan. 486 § 2.

⁴ Kan. 482 – § 1

⁵ Kan. 484.

⁶ Kan. 486 § 3.

⁷ Kan. 487 – § 1. *Archiwum powinno być zamknięte, a klucz od go winien mieć tylko biskup i kanclerz. Nikomu nie wolno wchodzić do archiwum bez zezwolenia biskupa lub moderatora kurii i kanclerza równocześnie. § 2. Osoby zainteresowane mają prawo – gdy o to proszą osobiście lub przez pełnomocnika – otrzymać autentyczny odpis lub kopię dokumentu, z natury swej publicznego, który dotyczy ich osoby.*

⁸ Kan. 488 – *Z archiwum nie wolno zabierać dokumentów, chyba że tylko na krótki czas i za zgodą biskupa, albo moderatora kurii i kanclerza równocześnie.*

kuralnym⁹. Do tajnych KPK zalicza m. in. dokumenty: reskrypt dyspensy udzielonej w zakresie wewnętrznym poza sakramentalnym (kan. 1082), akta małżeństw tajnych (kan. 1133), akta kanonicznych napomnień i nagan udzielonych według kan. 1339 § 1 i 2 (kan. 1339 § 3)¹⁰. Kan. 490 podaje, że klucz od tajnego archiwum powinien mieć tylko biskup (§ 1), a podczas wakansu stolicy nie wolno otwierać tajnego archiwum lub kasy pancernej. W razie prawdziwej konieczności, czyni to sam administrator diecezji (§ 2). Z archiwum tajnego lub kasy pancernej nie wolno wnosić dokumentów (§ 3). Prawodawca poleca też, aby każdego roku zniszczyć dokumenty spraw karnych w zakresie obyczajów, dotyczące osób zmarłych albo spraw zakończonych przed dziesięciu laty wyrokiem skazującym, zachowując krótkie streszczenie faktu wraz z tekstem wyroku (kan. 489 § 2.).

3. Biskup diecezjalny winien również utworzyć w każdej diecezji archiwum historyczne (*archivum historicum*) dla przechowywania dokumentów i akt posiadających walor historyczny¹¹. To właśnie archiwum historyczne jest centralnym archiwum diecezjalnym, którego miejsce pragniemy określić w strukturze Kościoła lokalnego.

II. POJĘCIE I FUNKCJE CENTRALNEGO ARCHIWUM DIECEZJALNEGO

Analogicznie do centralnego archiwum diecezjalnego czy archidiecezjalnego ustawodawca kościelny ma na myśli także inne archiwa Kościołów partykularnych, jak: prałatur i opactw terytorialnych, wikariatów i prefektur apostolskich, jak również administratur apostolskich erygowanych na stałe. Takie wnioskowanie nasuwa się z analizy kanonu 368 KPK¹². Nie ulega wątpliwości, iż także instytuty zakonne prowadzą swoje archiwa czy to na szczeblu domów generalnych, prowincjalnych czy lokalnych domów zakonnych.

Diecezja jest od wieków Kościołem partykularnym, w którym *prawdźwie jest obecny i działa jeden, święty, katolicki i apostolski Kościół Chrystusa*¹³. Skoro

⁹ Kan. 489 – § 1. *W kurii diecezjalnej powinno także być archiwum tajne albo przynajmniej w ogólnym archiwum winna się znajdować kasa pancerna, dobrze zamknięta i umocowana, której nie da wynieść z miejsca. Należy w nim przechowywać z największą pilnością dokumenty tajne.*

¹⁰ Zob. T. Pawluk, *Prawo*, s. 234.

¹¹ Kan. 491, § 2. *Biskup diecezjalny winien zatroszczyć się także o utworzenie archiwum historycznego, w którym strzeżono by pilnie dokumenty posiadające walor historyczny, uporządkowane systematycznie.*

¹² Kan. 368 – Kościoły partykularne, w których istnieje i z których składa się jeden i jedyny Kościół katolicki, to przede wszystkim diecezje, z którymi – jeśli nie stwierdza się czegoś innego – są zrównane: prałatura terytorialna i opactwo terytorialne, wikariat apostolski i prefektura apostolska, jak również administratura apostolska erygowana na stałe.

kanon powiada, iż w *każdej kurii* należy urządzić archiwum diecezjalne, jasne jest, że archiwum to należy do instytucji koniecznej w diecezji i odgrywa poważną rolę.

Prawo kanoniczne traktuje archiwum diecezjalne jako jedną z agend kurialnych. Wskazuje na to usytuowanie przepisów o archiwum diecezjalnym w księdze II Kodeksu: *Lud Boży*, w rozdziale II: *Kuria diecezjalna*.

W stwierdzeniu kan. 491, § 2 dotyczące *przechowywania dokumentów i akt posiadających walor historyczny* nie należy doszukiwać się pełnej definicji archiwum diecezjalnego a jedynie określenie przedmiotu jego zasobu. Niemniej określenie z kan. 486, iż archiwum przechowuje *dokumenty i pisma dotyczące spraw diecezjalnych – zarówno duchowych, jak i doczesnych* wskazuje wyraźnie, iż archiwum jest instytucją centralną, obejmującą swym zasięgiem całą diecezję czy archidiecezję.

Statuty synodów diecezjalnych a także regulaminy i statuty archiwów diecezjalnych winny regulować sprawę zarówno rodzajów dokumentacji gromadzonych w tych archiwach jak i sposoby jej spływu z diecezji do archiwum centralnego oraz regulamin korzystania z zasobów¹⁴. Rodzaje *dokumentów i pism* dotyczących spraw diecezjalnych zarówno duchownych jak i doczesnych określa prawo kanoniczne poprzez normy regulujące rodzaj spraw prowadzonych przez te kurie lub inne jednostki administracyjne Kościoła. Natomiast o tym jakie są *dokumenty posiadające walor historyczny*, o których mówi kan. 491, § 2, i które są gromadzone w archiwum diecezjalnym, decyduje ich treść i cezura czasowa ich powstania.

Na zasób archiwum diecezjalnego historycznego składają się przede wszystkim akta wytworzone przez instytucje kościelne diecezji lub archidiecezji, przez te instytucje odziedziczone lub nabyte. Będą to więc akta kancelarii kurii z wszystkimi jej agendami tj. także sądowe, kapitulne, dekanalne, parafialne, organizacji i stowarzyszeń kościelnych i katolickich, zakonne wytworzone w tejże kurii lub do niej przesłane. Może też przyjmować na własność albo w depozyt archiwa i zbiory osób prywatnych oraz kościelnych i niekościelnych osób prawnych.

Archiwum diecezjalne określa w swym statucie, zatwierdzonym przez biskupa diecezjalnego, zasady przekazywania akt z diecezji. Statut też przewiduje cezurę czasową spływu akt z kurii i jej agend, z archiwów kapitulnych, organizacji kościelnych i katolickich, parafii (akta metrykalne i inne). Cezura czasowa spływu akt może być zróżnicowana w zależności od miejsca wytworzenia akt np. akta kurialne (krótszym okresie od wytworzenia) czy dekanalne i parafialne (np. po upływie 100 lat). Wskutek zaprzestania lub zawieszenia działalności jakichś instytucji lub organizacji kościelnych, akta winny spłynąć natychmiast po zaistnieniu powyższych fak-

¹⁴ Dla przykładu zob. statut 187 w: *Synod Archidiecezji Przemyskiej, statuty i aneksy*, Przemysł 2000, s. 65; *Statut Archiwum Archidiecezjalnego Obrządku Łacińskiego w Przemysłu*, Tamże s. 291-294; *Regulamin pracowni Archiwum Archidiecezjalnego Obrządku Łacińskiego w Przemysłu*, Tamże, s. 363-364.

tów prawnych. Akta metrykalne są gromadzone w archiwum diecezjalnym historycznym, ale mogą być gromadzone w osobnym lokalu i posiadać swój personel, który podlega pod dyrekcję archiwum diecezjalnego.

Funkcje archiwum diecezjalnego są różnorakie: m. in. funkcje użytkowe i naukowe. Kurie na bieżąco mogą korzystać z dokumentacji zgromadzonej w archiwum diecezjalnym do celów służbowych w toku bieżącej administracji. Archiwum gromadzi, przechowuje, zabezpiecza, w razie potrzeby konserwuje, opracowuje (porządkuje) i udostępnia dokumentację w ramach przepisów prawa kanonicznego powszechnego i partykularnego i w ten sposób wypełnia rolę ważnej w życiu Kościoła partykularnego instytucji informacyjno-naukowej. Archiwum winno też w miarę możliwości utrzymywać materiały archiwalne na nowoczesnych nośnikach pamięci. Poza tym dokonuje brakowania akt według reguł przepisanych w kościelnym prawie powszechnym oraz diecezjalnym. Następnie archiwum udostępnia materiały osobom i instytucjom kościelnym, naukowym i innym w granicach i w formie przewidzianej w regulaminie.

Oprócz tej funkcji informacyjno-naukowej archiwum diecezjalne spełnia rolę kustosa spuścizny kulturowej, która wchodzi w zakres *narodowego zasobu archiwalnego*.

III. ARCHIWALNY ZASÓB KOŚCIELNY WEDŁUG PRAWA POLSKIEGO

W prawie polskim przez materiały archiwalne rozumie się wszelką dokumentację: zapisy informacji, niezależne od ich formy i sposobu wytwarzania, mające historyczne znaczenie z punktu widzenia politycznego, społecznego, gospodarczego, kulturalnego lub naukowego. Według *Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym*¹⁵ narodowy zasób archiwalny dzieli się na: państwowy zasób archiwalny i niepaństwowy zasób archiwalny. *Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach* wprowadziła pojęcie ogólnonarodowego zasobu archiwalnego i włączyła materiały archiwalne kościołów i związków wyznaniowych, a do nich należą też zasoby archiwów diecezjalnych, parafialnych czy zakonnych do narodowego zasobu archiwalnego. Spuścizna archiwalna Kościoła i innych związków wyznaniowych mocą wspomnianej ustawy wchodzi w zakres pojęcia *narodowy zasób archiwalny*. Zasób archiwów kościelnych w ustawie jest to tzw. *niepaństwowy zasób archiwalny ewidencjonowany*. Jest on pozostawiony w gestii właścicieli czyli diecezji i parafii. Ustawa wprowadziła zasadę rejestracji niepaństwowego zasobu archiwalnego w odniesieniu do in-

¹⁵ Dz. U., nr 38, poz. 173; zm. 1989 r.; Dz. U. nr 34, poz. 178, 1996 r.; Dz. U. nr 106, poz. 496; Dz. U. nr 156, poz. 775, 1997 r.; Dz. U. nr 88, poz. 554; Dz. U. nr 141, poz. 943, 1998; Dz. U. nr 106,

stytucji kościelnych. Rejestr niepaństwowego zasobu archiwalnego powierzyła Naczelnemu Dyrektorowi Archiwów Państwowych oraz poszczególnym archiwom państwowym (art. 41). W myśl art. 45 ustawy, sprawy współpracy archiwów niepaństwowych jednostek organizacyjnych z państwową służbą archiwalną miały regulować odpowiednie porozumienia (umowy) z naczelnym organem państwowej administracji archiwalnej. Nadzór państwa nad archiwami dotyczy też pewnych ograniczeń prawa własności. Własność materiałów archiwalnych nie może być przedmiotem obrotu (art. 43), a w razie ustania działalności ich twórców stają się one własnością państwa i wówczas wchodzą do państwowego zasobu archiwalnego (art. 44).

Z wielu powodów, także sprzeciwu Kościoła w odniesieniu do niektórych przepisów (szczególnie art. 15 i innych) tej ustawy (Zob. *Pro memoria* Episkopatu Polski z 1983 r., dzisiejszy stan prawny ulegnie zmianie, gdyż już zapowiedziano nowelizację ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach. Odpowiedni projekt nowego prawa archiwalnego został skierowany do międzyresortowych uzgodnień. Dyskusja nad ustawą trwa, ale przeciąga się w związku z przekwalifikowaniem kompetencyjnym nadzoru nad archiwami państwowymi. Oczekuje się, że zostaną wypracowane nowe prawne podstawy należytego gromadzenia, przechowywania i udostępniania materiałów archiwalnych. Należy żywić nadzieje, że nowy projekt zostanie skonsultowany z Konferencją Episkopatu Polski w kwestii statusu prawnego archiwów kościelnych i w przedmiocie ewentualnej współpracy archiwów państwowych i kościelnych. W związku z wejściem w życie *Ustawy z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu* przewiduje się przekazanie przez archiwa państwowe do archiwum Instytutu akt i dokumentów proveniencji partyjnej, które dotyczą organów bezpieczeństwa państwa¹⁶.

Wprawdzie ustawodawstwo państwowe bezpośrednio nie mówi o poszczególnych rodzajach archiwów kościelnych w tym także diecezjalnych, co nie oznacza, że także te archiwa nie podlegają tym przepisom.

IV. FINANSOWANIE ARCHIWUM DIECEZJALNEGO I PYTANIE O OSOBOWOŚĆ PRAWNĄ

Odpowiedzi na pytanie o finansowanie archiwum diecezjalnego nie znajdujemy w przepisach kanonicznego prawa powszechnego. Nie znajdujemy jej w statutach synodalnych ani regulaminach tychże archiwów. Z punktu widzenia prawa kanonicznego wydaje się oczywiste, że skoro archiwum diecezjalne jest instytucją dzia-

¹⁶ Zob. W. Z y ś k o, *Archiwa, biblioteki i muzea kościelne*, w: *Prawo wyznaniowe* [red. H. M i s z t a l], Lublin 2000, s. 438.

łającą w ramach diecezji czy archidiecezji jako osoby prawnej (konkretnie kurii diecezjalnej), to winno być finansowane przez tę instytucję.

Lecz z uwagi na znaczenie archiwum diecezjalnego w ramach struktur Kościoła lokalnego należy postawić drugie pytanie o osobowość prawną w ramach porządku prawa kanonicznego a następnie w świetle prawa polskiego.

Kodeks Prawa Kanonicznego przyznaje osobowość prawną albo z samego prawa, albo *przez specjalne przyznanie kompetentnej władzy, wydane w formie dekretu i tylko tym zespołom osób lub rzeczy, które realizują cel rzeczywiście pożyteczny oraz – po rozważeniu wszystkiego – posiadają środki, które według przewidywań wystarczają do osiągnięcia ustalonego celu*¹⁷. Po ratyfikacji Konkordatu z 1925 r. w związku z art. 26 przyznającym osobowość prawną prawa polskiego wszystkim osobom moralnym występującym w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1917 r. Biuro Episkopatu Polskiego w Warszawie pismem z dnia 29 kwietnia 1926 r. podało Ministerstwu Sprawiedliwości wykaz kościelnych osób prawnych, w którym to wykazie archiwa kościelne nie były uznane za osoby prawne¹⁸.

W myśl *Ustawy i gwarancjach wolności sumienia i wyznania* z 17 maja 1989 r. odnoszącej się do wszystkich kościołów i związków wyznaniowych w Rzeczypospolitej Polskiej instytucje państwowe i kościelne współdziałają w ochronie, konserwacji, udostępnianiu i upowszechnianiu zabytków i dzieł kultury będących własnością Kościoła¹⁹. Niewątpliwie przepis ten odnosi się do muzeów, archiwów i bibliotek kościelnych.

Stosunek państwa do poszczególnych kościołów regulują także ustawy lub inne akty szczególne odnoszące się bezpośrednio do tych kościołów i związków wyznaniowych²⁰. Stosunek państwa do Kościoła katolickiego reguluje *Ustawa z dnia 17*

¹⁷ Kan. 114 – § 1. *Osoby prawne są ustanowione albo na mocy samego przepisu prawa, albo przez specjalne przyznanie kompetentnej władzy, wydane w formie dekretu jako zespoły osób lub rzeczy, skierowane do celu odpowiadającego misji Kościoła, ale przekraczającego cel poszczególnych jednostek.*

§ 2. *Przez cele, o których w § 1, należy rozumieć te, które odnoszą się do dzieł pobożności, apostołatu lub miłości czy to duchowej, czy materialnej.*

§ 3. *Kompetentna władza Kościoła nie powinna nadawać osobowości prawnej, jak tylko tym zespołom osób lub rzeczy, które realizują cel rzeczywiście pożyteczny oraz – po rozważeniu wszystkiego – posiadają środki, które według przewidywań wystarczają do osiągnięcia ustalonego celu.*

Zob. kan. 113-123 oraz 1299-1310.

¹⁸ Zob. bliżej to zagadnienie: S. Łukomski, *Konkordat zawarty dnia 10 lutego 1925 roku pomiędzy Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską, Łomża 1934, s. 144-161.*

¹⁹ Art. 17, *Ustawa o gwarancjach wolności sumienia i wyznania z dnia 17 maja 1989 r.*, Dz. U. z 1989 r. nr 29, poz. 155; zmiany: Dz. U. z 1990 r. nr 51, poz. 297, nr 55, poz. 321, nr 86, poz. 504; z 1991 r. nr 95, poz. 425; z 1993 r. nr 7, poz. 34; z 1998 r. nr 59, poz. 375. (tekst jednolity Dz. U. nr 26 z 2000, poz. 319).

²⁰ *Ustawa z 14 lipca 1991 o stosunku Państwa do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego*, Dz. U. z 1991 r. nr 66, poz. 287; zmiany: Dz. U. z 1991 r. nr 95, poz. 425; Dz. U. z 1993

maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego w RP²¹. Gwarantuje ona prawo do zakładania i posiadania archiwów przez kościelne osoby prawne²². Niewątpliwie diecezja czy archidiecezja jest osobą prawną z mocy tejże ustawy (art. 7, ust. 1) i tym samym posiada prawo zakładania i prowadzenia archiwum. Archiwum diecezjalne podobnie jak parafialne czy klasztorne nie posiada osobowości prawnej jako jednostka samodzielna. Nie może więc być podmiotem praw i obowiązków w rozumieniu prawa polskiego. Praktycznie nie może działać samodzielnie na forum państwowym, ale poprzez organ osoby prawnej który ją reprezentuje wobec państwa. Archiwum więc nie może samodzielnie nabywać, zbywać posiadać majątku ani przyjmować darowizn z zagranicy w postaci maszyn, urządzeń poligraficznych lub papieru (art. 46, ust. 2). W praktyce nie może też samodzielnie przyjmować zapisów testamentowych, darowizn, zakładać fundacji w kraju. Wszystkie te prawa i obowiązki przysługują diecezji czy parafii lub domowi zakonnemu jako osobie prawnej a nie archiwum. Diecezja, parafia czy dom zakonny jako osoby prawne nie potrzebują żadnego zezwolenia na organizowanie i prowadzenie działalności związanej z wypełnianiem ich zadań, a więc także działalności kulturalnej i artystycznej (art. 50, ust. 3). Przepis ten odnosi się niewątpliwie także do urządzenia i prowadzenia archiwów diecezjalnych, parafialnych czy zakonnych.

Jednak dla ścisłości należy dodać, iż osobowość prawną, jak się wydaje, kościelne archiwum czy to diecezjalne, czy parafialne, czy też zakonne prawdopodobnie może uzyskać albo na drodze zastosowania przepisu Konkordatu art. 4, ust. 3, który należy rozpatrywać w powiązaniu z art. 5-14 *Ustawy o stosunku Państwa*

Kościola Ewangelicko-Augsburskiego w RP, Dz. U. nr 73, poz. 323; *Ustawa z dnia 13 maja 1994 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w RP*, Dz. U. nr 73, poz. 324; *Ustawa z dnia 13 maja 1994 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w RP*, Dz. U. z 1994 r. nr 73, poz. 324; *Ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Methodystycznego w RP*, Dz. U. nr 97, poz. 479; *Ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Chrześcijan Baptystów w RP*, Dz. U. nr 97, poz. 480; *Ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w RP*, Dz. U. nr 97, poz. 481; *Ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Polskokatolickiego w RP*, Dz. U. nr 97, poz. 482; *Ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do Kościoła Starokatolickiego Mariawitów w RP*, Dz. U. z 1997 r. nr 41, poz. 253; *Ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do Kościoła Zielonoświątkowego w RP*, Dz. U. z 1997 r. nr 41, poz. 254; *Ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego Mariawitów w RP*, Dz. U. z 1997 r. nr 41, poz. 252; *Ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do gmin wyznaniowych żydowskich w RP*, Dz. U. z 1997 r. nr 41, poz. 251.

²¹ *Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w RP z dnia 17 maja 1989 r.*, Dz. U. z 1989 r. nr 29, poz. 154; zmiany: Dz. U. z 1990 r. nr 51, poz. 297; nr 55, poz. 321; nr 86, poz. 504; z 1991 r. nr 95, poz. 425; nr 107, poz. 459; z 1993 r. nr 7, poz. 34; z 1994 r. nr 1, poz. 3; z 1997 r. nr 28, poz. 153, nr 90, poz. 557; nr 96, poz. 590, nr 141, poz. 943; z 1998 r. nr 52, poz. 375, nr 117, poz. 757.

²² Art. 50. Zob. Dz. U. nr 29, poz. 154.

do Kościoła Katolickiego w RP²³, rejestracji sądowej jako organizacji katolickie z zastosowaniem *Prawa o stowarzyszeniach* z 1990 r.²⁴ albo wreszcie jako fundacje z zachowaniem prawa o fundacjach ale także w ramach osób prawnych a nie przez osoby fizyczne²⁵. Wynika to z art. 26 Konkordatu oraz art. 56, ust. 1 *Ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w RP*. Akty te wyłączają możliwość ustanowienia kościelnych fundacji przez osoby fizyczne. Zatem fundacji kościelnej nie można też ustanowić w testamencie na zasadzie art. 3, ust. 1, zd. 2 *Ustawy o fundacjach* w związku z art. 927 § 3 k.c., chyba, że chodziłoby o fundacje niesamodzielną²⁶.

IV. PODSUMOWANIE

Reasumując wywody na temat miejsca centralnego archiwum diecezjalnego jeszcze raz należy podkreślić jego wielką rolę służebną w dziedzinie zachowania dziedzictwa kulturalnego Kościoła w określonej społeczności, w której działa. Nie mniej ważna jest jego rola służebna w stosunku do struktur samego Kościoła lokalnego w jego bieżącej administracji. Archiwum diecezjalne udostępnia swoje materiały instytucjom naukowym i osobom fizycznym prowadzącym badania naukowe. Prowadzi też swoje badania naukowe i publikuje wyniki tych prac. Bez funkcjonowania centralnych archiwów diecezjalnych nie można sobie wyobrazić rzetelnych badań nad historią kraju. Dlatego uznana przez władzę kościelną jako stała i centralna agenda działalności podstawowej jednostki Kościoła lokalnego jaką jest diecezja, znalazła swe miejsce także w przepisach prawa polskiego. Z przykrością należy stwierdzić, że jest finansowana jedynie przez Kościół lokalny i nie znalazła się dotychczas wśród jednostek budżetowych jak cały resort oświaty i kultury narodowej.

Przepis art. 25 Konkordatu z 1993 r. przewidujący powołanie przez biskupa diecezjalnego w każdej diecezji stałej komisji do współpracy z władzami państwowymi w celu ochrony kościelnych dóbr kultury o ogólnonarodowym znaczeniu oraz dokumentów archiwalnych o wartości historycznej i artystycznej, jeszcze nie doczekał się realizacji. Artykuł ten łącznie z art. 51 *Ustawy o stosunku Państwa do*

²³ Na temat nabywania osobowości prawnej przez kościelne jednostki organizacyjne zob. *Prawo wyznaniowe* [red. H. Miśta], Lublin 2000, s. 309-312.

²⁴ Zob. *Ustawa z 7 kwietnia 1989 r. prawo o stowarzyszeniach*, Dz. U. z 1989 r., nr 20, poz. 104; zm. z 13 marca 1990 r. Dz. U. z 1990 r. nr. 14, poz. 86; zm. z 9 kwietnia 1996, Dz. U. z 1996 r. nr 27, poz. 118.

²⁵ Zob. *Ustawa z dnia 6 kwietnia 1984 r. o fundacjach* (jednolity tekst), Dz. U. z 1984 r. nr 27, poz. 139 (tekst jednolity: z 2 sierpnia 1991 r., Dz. U. z 1991 r., nr. 64, poz. 278; Zob. *Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 kwietnia 1984 r. w sprawie prowadzenia rejestru fundacji*, Dz. U. z 1984 r. nr 27, poz. 139.

Kościół Katolickiego w RP z 17 maja 1989 r., która zawiera deklarację współdziałania władz kościelnych i państwowych w celu ochrony dóbr kultury, pozwala mieć nadzieje na opracowanie takich zasad. Ponadto art. 25, ust. 2 Konkordatu postanawia o współdziałaniu władz państwowych i Konferencji Episkopatu Polski w odniesieniu do udostępniania dóbr kultury będących własnością lub pozostających we władaniu Kościoła. Jest to norma kompetencyjna dla obu podmiotów prawa: państwa i Kościoła do podjęcia konkretnych działań, zawarcia umów, które mogą mieć wpływ na uregulowania prawne w spodziewanej nowelizacji ustawy o zasobie archiwalnym i archiwach.

Z punktu widzenia prawa kanonicznego warto postulować opracowanie regulaminu i statutu archiwum parafialnego w każdej diecezji. Niekiedy nie ze złej woli, ale braku doświadczenia i odpowiedniej wiedzy, administrujący parafiami nie doceniają w pełni znaczenia archiwum parafialnego. Statut taki czy regulamin byłby też solidną podstawą do określania zakresu i formy wizytacji czy to dekanalnej czy biskupiej w odniesieniu do archiwów parafialnych.

Kościelne archiwa diecezjalne, a nawet parafialne, korzystają już z programów komputerowych dostosowanych do archiwaliów kościelnych, mają też duże doświadczenie oraz własne systemy gromadzenia, opracowywania i udostępniania akt, ale warto też postawić postulat zaznajamiania się przez archiwistów kościelnych możliwościami zastosowania niektórych przepisów prawa polskiego dotyczących techniki gromadzenia, przekazywania, opracowywania, konserwacji i udostępniania akt w archiwach państwowych.. Kościół ma wielowiekowe doświadczenia w tym przedmiocie, i nie należy z nich rezygnować, ale archiwa państwowe są prowadzone na ogół przez profesjonalistów i też wiele się można od nich nauczyć, głównie w zakresie komputerowych technik opracowywania akt, w kwestii ich udostępniania, zasad klasyfikowania i kwalifikowania dokumentacji, jej brakowania oraz trybu przekazywania materiałów archiwalnych z kancelarii do archiwum²⁷.

Brak ujednoczonych przepisów ogólnokościelnych na terenie całego kraju (poza wzorcowymi regulaminami i statutami opracowanymi w Ośrodek AMBK KUL) skłania do postulatu *de lege ferenda*, aby archiwa centralne Kościoła lokalnego

²⁷ Zob. dla przykładu: Zarządzenie z 1986. 02.25 *Szczegółowe zasady porządkowania oraz tryb przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych* (M.P. z 1986, nr 4, poz. 31); Rozp. z 1984.07.25 *Wcześniejsze udostępnianie materiałów archiwalnych* (Dz.U., z 1984, nr 41, poz. 217); Zarz. z 1988.05.20, *Warunki i tryb składania wniosków dotyczących brakowania dokumentacji niearchiwalnej* (M.P.z 1988, nr 17, poz. 145); Rozp. z 1989.05.05, *Okresy przechowywania i warunki niszczenia akt spraw sądowych lub przekazywanie ich archiwom państwowym* (Dz.U. z 1989, nr 28, poz. 150); Rozp. z 1998.10.26, *Szczegółowe zasady sporządzania aktów stanu cywilnego, sposób prowadzenia ksiąg stanu cywilnego, ich kontrola, przechowywanie i zabezpieczanie oraz wzory aktów stanu cywilnego, ich odpisów, zaświadczeń i protokołów* (Dz. U. z 1998 nr 136, poz. 884).

posiadały ogólnopolski statut i regulamin uwzględniający sposoby utrzymania tych instytucji. Niespójne i pochodzące z czasów ustroju totalitarnego w Polsce prawo państwowe o archiwach i zasobie archiwalnym domaga się też pilnej nowelizacji.

LITERATURA

- Abraham W., *Ustawodawstwo kościelne o archiwach*, „Archeion”, t. IV, 1928.
- Archiwa diecezjalne w Polsce w powojennym czterdziestoleciu (1945-1985), [opracowanie zbiorowe] ABMK, 53(1986).
- Buczek K., *Archiwa polskie*, „Nauka Polska” 7(1927).
- Cioch H., *Istota fundacji kościelnych*, Lublin 2000 (mps w posiadaniu autora).
- Chwałewik E., *Zbiory polskie*, Warszawa 1926.
- Dębowska M., *Informator o archiwach kościoła Katolickiego w Polsce. Archiwa Diecezjalne i Archiwa Kapituł Katedralnych*, ABMK, 64(1995).
- Dębowska M., *Informator o archiwach zakonnych w Polsce*, ABMK, 69(1998).
- Dębowska M., *Archiwa zakonne w Polsce*, w: *Pamiętnik III Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich*, Toruń, 2-4 września 1997.
- Gieła J., *Projekt statutu i regulaminu Archiwum Diecezjalnego*, ABMK, 62(1993).
- Kaczmarczyk K., *Organizowanie archiwów diecezjalnych*, w: Kutrzeba S., *Archiwa kościelne*, w: *Historia źródeł dawnego prawa polskiego*, t. II, Lwów-Warszawa-Kraków 1926.
- Kwolek J., *Naukowa organizacja archiwów diecezjalnych*, „Archeion”, t. IV, 1928.
- Kumor B., *Projekt statutu i regulaminu archiwum parafialnego w diecezji tarnowskiej*, ABMK 4(1962)7-14.
- Librowski S., *Archiwa Kościoła Katolickiego w Polsce*, w: EK, T. I, Lublin 1973 kol. 887-886.
- Librowski S., *Stan i potrzeby archiwów kościelnych oraz program pracy na najbliższy okres*, ABMK, 1, z. 1(1959).
- Manteuffel T., *Archiwa państwowe w minionym pięćdziesięcioleciu*, „Archeion” t. L, 1968.
- Misztal H., *Polskie prawo wyznaniowe, cz. I, Zagadnienia wstępne, Rys historyczny*, Lublin 1996.
- Misztal H., *Prawo wyznaniowe III Rzeczypospolitej*, Lublin-Sandomierz 1999.
- Motas M., [oprac.], *Pierwsze akty prawne o organizacji polskich archiwów państwowych i opiece nad archiwaliami z dnia 31 lipca 1918 r. i z dnia 7 lutego 1919 r.*, „Archeion” t. L, 1968.
- Nir R., *Informator o archiwach, bibliotekach i muzeach kościelnych w Polsce*, „Chrześcijańin w Świecie” nr 54 (1977).
- Tomczak A., *Zarys dziejów archiwów polskich*, Toruń 1974.
- Wyczawski H. E., *Polskie archiwa kościelne*, w: *Księga tysiąclecia katolicyzmu w Polsce*, cz. 2, Lublin 1969.
- Wyczawski H. E., *Wprowadzenie do studiów w archiwach kościelnych*, Warszawa 1956.
- Zyśko W., *Archiwa, biblioteki i muzea kościelne*, w: *Prawo wyznaniowe* [red. H. Misztal]

